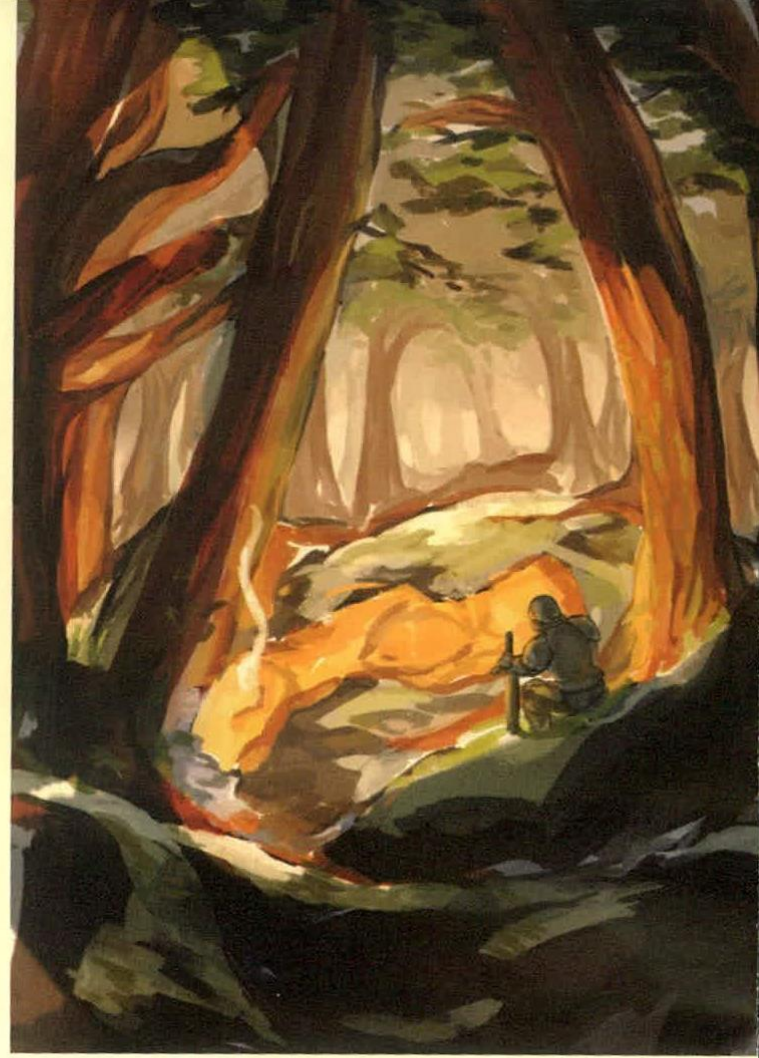

BENİ ASLA BIRAKMA'NIN ANTROPOLOJİSİ

Vecdi Demir

Macar eleştirmen Erika Gottlieb'in ütopya ve distopya geleneğinin evveliyatını açıklamak için başvurduğu dinbilimsel hermeneutik, son derece parlak bir kavrayış sunmakla kalmıyor, aynı zamanda geleneksel okumada ütopyanın neden cennet ve distopyanın da neden cehennem alegorisiyle tanımlandığını sarahatle ortaya koyuyor. *Dystopian Fiction East and West: Universe of Terror and Trial* başlıklı parlak çalışmasında 18. yüzyılda, Aydınlanma'nın tazyiki altında Hıristiyanlığın çözülmesiyle birlikte, dinin lügatindeki kurtuluş (salvation) ve yıkım (damnation) kavramlarının yerini sırasıyla ütopya ve distopya aldığını tespit eder. Gottlieb'e göre Aydınlanma fikriyatı Fransız Devrimi'ni tetiklemiş, dolayısıyla kitlelerde büyük bir umut atmosferi doğurmuştu.¹ Açıkça ki, ütopya nosyonu böylesine bereketli bir iyimserlik bahçesinde yeşermişti. Malum olduğu üzere, Jakobenlerce istismar edilen devrim bir terör döneminin (1793-1794) ardından büyük düşmanlıklar çekerek yenilgiye uğradı. Ve ütopyanın aslında distopyayla ne denli yakın durduğu acı bir tecrübeyle tarihe geçti.

Aynı bağlam üzerinden devam edelim: Distopya üzerine düşününce, dünyanın insanoğlu için temsil ettiği anlam, kaderin statüsü, acı veya mutluluk durumlarının olasılığı gibi akla ziyan kavramları hatırlamak mümkün değil. Esasında, dünyanın bir cennet projesi olmadığı ortada. Peki ya cehennemin bizatihi kendisi dünyaya taşınmışsa. Rasyonalistler bilimin bir *deus ex machine*² gibi insanı mutsuz kılan tüm şartları topyekûn imha edebileceğini iddia ederler. Peki, gerçekte bilimi rehber kabul edip evrensel bir sağduyu kazanmak mümkün mü? Kant'ın deyimiyle, insanı ergenlik halinden çıkarmaya aklın rehberliği muktedir midir? Doğrusu distopik kurgunun çekirdeğinde, yeryüzünün baskıcı ve totaliter iktidar yoluyla berbat bir mekâna dönüşmesi potansiyeli yatar. O halde, distopyalar gerçekte bir öngörü³ sunmaktalar. Öngörüler doğru çıkmasa bile, en azından insanlığa olası tehlikenin boyutlarını göstermesi bakımından, distopik kurguyu selamlamak elzem değil midir? George Orwell'ın 1984'ün aldığı eleştirileri

Çizim: Buried Giant

cevaplarken distopyadaki öngörünün hayatiliğini betimleyen tespiti ne kadar da doğru: "Tarif ettiğim türden bir toplumun mutlaka gelebileceğine inanmıyorum, ama (elbette eserin bir hiciv olduğunu da dikkate alarak) onu andıran bir şeyin gelebileceğine inanıyorum"⁴

Ütopistlerin abartılı bir iyimserlikle, "Başka bir dünya mümkün" mottosuna sarılmaları pekâlâ safderûnca bir temele dayanabilir. Ya distopistlerin, sağduyuya daha yakın duracak biçimde, "Halimize şükredelim, daha kötü bir dünya da mümkün" cümlesinde özetlenen sezgileri daha gerçekçi bir temele sahipse? Yani hayal gücü, enerjinizi veya bakışlarınızı yeryüzündeki saklı bir cennete yönelebileceği gibi son derece tekinsizce, eksenimizde çılgın bir seyyare misali salınmakta duran cehennem de gösterebilir. Her ne kadar aralarında derin bir kontrast mevcutsa da her iki dünyanın mimarı da yine insan varlığıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse ütopya/cennet ve distopya/cehennem arasında kurulan teşbih son derece konvansiyonel ve üstte andığımız gibi Erika Gottlieb'in keskin tespitiyle hayal gücü burada seküler bir mantığın içinden konuşur. O halde temel soru şudur: Geleceğe son süratle seyreden dünya trenimizin ana istasyonu ütopya mı yoksa distopya mı olacaktır?

Beni Asla Bırakma

Nobel Edebiyat Ödülü'nün verilmesi 1901'de Fransız şair Sully Prudhomme ile başladığında, yüzyıl zarfında küresel edebiyat pazarının dominasyonunda bu denli tesirli olacağı pek tahmin edilir miydi bilmem ama, 2017'de Japon asıllı İngiliz yazar Kazuo Ishiguro'ya ödülün layık görülmesi elbette memnuiyet vericiydi. Murat Belge'nin belirttiği gibi belki dünya edebiyatı daha dengeli bir hal almaya başladı.

Komitenin “görmeli duygusal romanlara sahip” ve “insanın yeryüzündeki yanlısamlarını açığan çıkararak” güçlü bir kalem diye selamladığı Ishiguro 1954'te Japonya'nın Nagasaki kentinde dünyaya gelmiş ve 1960'ta ailesiyle birlikte İngiltere'ye göç edip University of Kent'te Edebiyat ve Felsefe okumuş. Daha sonra, University of East Anglia'da ünlü Fahrenheit 451 adlı romanın da yazarı olan Malcolm Ray Bradbury'den yaratıcı yazarlık dersleri almış. Anlayacağımız Ishiguro yazarlık tezgahından geçmiş bir zanaatkâr-yazar.

Öyle görülüyor ki Kazuo Ishiguro, distopyaya meraklı Ray Bradbury'den, yalnızca ‘zanaat’ın biçimsel bileşenlerini almamış. Bradbury'nin başyapıtı sayılan Fahrenheit 451, kötümser bir gelecek tablosu çizen, kurmaca atmosferi buldukları **Kitapları** yakmakla sorumlu itfaiyecilerin bulunduğu ve kültür ile edebiyatın insanları mutsuz ettiğine inanan, televizyonun faydalarını saymakla bitirmeyen bir iktidarın yönettiği bir dünya hakkındadır. Dolayısıyla birazdan bahsedeceğim ve Ishiguro'nun halihazırda başyapıtı kabul edilen Beni Asla Bırakma'nın ilhamını da Ray Bradbury'den almış olması kuvvetle muhtemeldir.

Beni Asla Bırakma'yı okurken Walter Benjamin'in o ünlü “Hiçbir kültür ürünü yoktur ki, aynı zamanda bir barbarlık belgesi olmasın” mottosunu düşünmek elde değil. Roman 6 bölümlük parlak bir yaşam hikâyesini sunduktan sonra 7. bölümle birlikte çıplak gerçek su yüzüne çıkıyor, başka bir ifadeyle söylersek, “gündüz”ün yerini şok edici “gece” alıyor. Birinci şahıs anlatıcı Katyh, 31 yaşında olduğunu ve işverenlerini memnun edecek bir biçimde 11 yıldır bakıcılık yaptığını anlatarak başlıyor. Fakat olayların gerçek doğasını öğrenmek için Katyh'nin geçmişe, okul yıllarına dönmesi gerekir. Anlatının ana mekanı Hailsham'ı başlarda, Anne Whitehead'ın da vurguladığı gibi Victoryen bir okul imgesi içinde düşünmemek için herhangi bir sebep yoktur.⁵ Katyh konuşurken hikâyedeki detayları da kendi koşullarıyla ilişkilendirerek aktarıyor. Oysa Hailsham tamamen organ bağıışı endüstri için kurulmuş bir market. Öğrenciler Hailsham'da gelecekte ya bağıışçı veya bakıcı olmak için eğitiliyor ya da

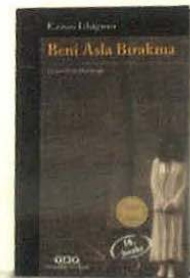
kelimenin en doğru anlamıyla ‘besleniyorlar’. Eğitim sırasında, geleceğini düşünen her öğrenci gibi bazen ikbal hayalleri kurmadan edemiyorlar ama kurdukları hayallerinin anlamsızlığı sanki doğalarına kodlanmışçasına peşinden de gitmeyi düşünmüyorlar. O yüzden Katyh'nin romanın dominant karakterlerinden Ruth'a bir ofiste çalışmak istediğini bildiğini ve niye bunu gerçekleştirmek istemediğini sorduğunda, Ruth'un fake bir hayalgücüne sahip olduğunu hemen anlarız. Mathew Eatough, Beni Aslama Bırakma'daki kayıtsızlık (indifference) üstüne yazdığı makalesinde, romanın sonunda Katyh'nin bir an için kaybettiği geçmişi ve arkadaşları için duyduğu üzüntüyü irdelerken, aynı sahte duyguya ve saf kinizme değinir. Burada Katyh'nin bakıcılık döneminin bitmekte olduğunu, artık bağıış yapmaya ve dolayısıyla, eli kulağında olan ölüme yaklaştığını biliyoruz. Ama “yanaklarına düşen gözyaşı”nın bile birer illüzyona hizmet ettiği şüphesizdir. Zira Katyh arabasına dönüşmesi gerektiği yere, organ bağıışı dünyasına gider. Katyh'nin düşüncesinde Hailsham'a minnetkarlıkla bakmak gerekir ki, burası başka organ üretim merkezlerinde bulunmayan refahı saplamaştır.

Burada, psikanalizden yardım alıp Katyh'nin bilinç-dışına gömülmüş imgeleri irdelemenin lüzumu yok. Zira romanı psikanalitik bir yöntemle çözümleyen Deborah P. Britzman'ın da keskin bir bakışla saptadığı gibi: “She is a clone looking back on a past that has no origin”⁶

Doğru söze ne denir: Hakikaten bir geçmişe sahip değilse belleğin ne önemi var. ■

Dipnotlar

1. Erika Gottlieb, *Dystopian Fiction East and West: Universe of Terror and Trial*, McGill-Queen's University Press, 2001, s.43. Gottlieb 1848 Devrimi'nin de benzer bir süreç gösterdiğini ilave eder.
2. *Deus ex machine* klasik Yunan tragedyasında bir arketip olup olay örgüsünün tikiandığı yerde devreye girip çözümü sağlar. Aynı zamanda ‘makine lanrı’ anlamına gelir.
3. *Hece Dergisi*'nde, ‘Edebiyattan Sinemaya Kara Ütopya’ başlıklı makalesinde Halil Ünal'a göre, “Distopik edebiyat-sinema bize bir çözüm yolu göstermeyip sadece tehkileyi işaret eder.” *Hece Dergisi*, S. 237, s.111
4. Aktaran Gregory Claeys, *Ütopya Edebiyatı*, (çev: Zeynep Demirsü), İş Bankası **Yayınları**, İstanbul, 2017, s.180
5. Anne Whitehead, ‘Writing with Care: Kazuo Ishiguro's Never Let Me Go’, *Contemporary Literature*, S.52, İkbahar:2011 s. 54-83
6. Deborah P. Britzman, *Very Thought of Education, The: Psychoanalysis and the Impossible Professions*, State University of New York Press, 2010, s.45

Beni Asla Bırakma
Kazuo Ishiguro
Çev. Mine Haydaroglu
Yapı Kredi Yayınları